

ZIN OM HET EVEN. LICHAAM ZINLOOS.

Elfriede JELINEK

Dat ze op een scène optreden is niet alleen gevaarlijk voor ieder apart maar ook voor iedereen samen, in de relaties die ze met elkaar aangeknoopt hebben. Ik zal dit gevaar meteen precieser beschrijven, want het komt niet helemaal overeen met het gevaar waarin wij ons allemaal voortdurend bevinden wanneer we de straat naar onszelf willen oversteken en merken dat daar al iemand staat die we niet wensen te ontmoeten. Wanneer de acteurs zich vertonen, noemt men dat verschijnen. Dit maakt van elke acteur iets anders, wat echter niet zo lang duurt dat hij ons, door gewoon zo uit zijn leven te stappen, daarmee in ons binnenste zou kunnen uitdagen. Ieder die op de scène optreedt, dringt zich op de voorgrond omdat hij het stille water in beroering wil brengen van al die mensen die zich ermee tevreden stellen dat ze net eventjes bestaan hebben en bovendien zelfs niet willen toelaten dat iemand voor hen gaat staan en boven hen uitstijgt. De wielrenners blijven toch ook op het veld, waarop ze gezaaid zijn als beenderen in de grond, maar dan ontsnapt plots een top trio en wint goud, zilver, brons. Zij hebben zich losgemaakt van het veld zoals de acteurs van ons. Ze irriteren ons met hun arrogante behendigheid. Daar heb je die ruimte, en handige lui spelen er de lotgevallen van in het gareel gespannen tweebenige creaturen. Ze hebben het geleerd en denken daarom dat ze het altijd moeten doen. Ook wanneer ze helemaal niets te doen hebben, belichamen ze het voortdurende, omdat ze niet kunnen ophouden en ze, waar ze zich ook bevinden, geen afstand willen doen van hun mantel uit taal, waaraan voortdurend iemand trekt (om het even wie, niet de schrijfster, die durft allang niet meer). Die ruimte is al totaal oververhit, maar die koningsmantel hangen ze niet aan het haakje. Ze hebben hem van zo hoog naar beneden gehaald, misschien kunnen ze hem niet eens meer optillen, ook al zouden ze een koninklijke gooi in de korf wagen. Maar de taal...valt er onderaan telkens opnieuw uit.

Ik wil echter dat de acteurs iets heel anders doen. Ik wil niet dat de taal een kleed is maar dat ze onder het kleed blijft. Er is, maar zich niet opdringt, niet vanonder het kleed te voorschijn komt. Hoogstens dat ze een zekere stabiliteit verleent aan het kleed, dat echter, zoals dat van de keizer, weer verdwijnt, als rook vervliegt (hoewel het daarnet nog vast was), om plaats te maken voor een ander, een nieuw. Zoals onder het plaveisel het strand, zo onder het plaveisel ook de nooit genezende wonde taal. Dus, nog eens maar anders: ik werp hen als micadostokjes in de ruimte, die mannen en vrouwen met flarden Heidegger, Shakespeare, Kleist, om het even wie, in hun mondhoeken, waar ze zich onder een andere naam, vanzelfsprekend heel vaak de

mijne, tevergeefs probeerden te verstoppen; en zonder zelf aangeraakt te worden moeten zij ons aanraken, de acteurs, maar daarbij mag niemand wankelen, zijn houding verliezen, aanstoot geven. Tja, aanstoot geven mag hij van mij eigenlijk wel. Ik zeg het omdat daaraan toch niets te veranderen valt. Ik heb al vaak gezegd dat ik van hen geen theater wil. Wanneer ze namelijk theater spelen, dan lopen ze gevaar, zoals dat bij zelfontmoetingen, in dromen, voor de spiegel, in de ogen van wie liefheeft gebeurt, dan lopen ze gevaar in hun relatie tot elkaar en in hun relatie tot wat ze moeten uitspreken, dus denken, dus zijn. Maar ze mogen ook niet zichzelf willen zijn. Het allerergste is wanneer ze wat ze moeten worden in overeenstemming proberen te brengen met wat ze al zijn. De uitdaging bestaat er veeleer in dat ze, net als vleeskleurige hesp, die er niet alleen uitziet als vlees maar ook vlees is, opgehangen in de rookkamer, in de schacht van een andere dimensie die geen werkelijkheid maar ook geen theater is, dat ze ons iets moeten meedelen, de beginners een bericht, de gevorderden een boodschap. En dan merken ze dat ze zelf hun eigen boodschap zijn. Ze hebben dus al iets verkeerd gedaan en moeten nog eens met de steentjes gooien om niet in de verte verloren te lopen. Wie zou het beter kunnen? Ieder is hij zelf. Ze zijn wat ze zijn. Zoals God, die is wie hij is. Dat is toch een mooie en grote taak, niet? De acteurs ZIJN het spreken, ze spreken niet. Maar omdat ze inderdaad met enkelen, met velen zijn en mij moeiteloos knock-out kunnen slaan en kunnen uittellen, moet ik hen in de war brengen, dispaaraat maken, hen een vreemd zeggen onderschuiven, mijn geliefde citaten die ik allemaal samengeroepen heb om zelf ook meer te kunnen worden en evenwichtiger te kunnen scoren dan voorheen, toen ik slechts één alleen was. Ieder het zijne, voor mij echter alles, zo, nu heb ik mezelf, een dubbel-, een meergangster van mij onder m'n stuit geschoven zonder dat ik het merkte. Zo gemakkelijk gaat dat wanneer men met een ei zit dat gelegd moet worden en er niet uit kan, uit het donker met de vele stemmen die al gedeclameerd hebben en nu het toneel verlaten. Ik wil natuurlijk met velen zijn en groter zijn dan ik ben, daarom komen zij eraan, daarom komen zij me juist goed gelegen, de kinderen uit de buurt, Fichte, Hegel, Hölderlin, en bouwen ze met mij een Babylonische muur. Moeten zich voegen, moeten zich naar mij voegen, daaraan valt niet te tornen, anders snijd ik iets van hun voetstuk af. En de acteurs zijn zodanig ambitieus dat ze er nog over springen ook, dat is toch niet te begrijpen!

Alles stapel ik bovenop mezelf, als stokslagen op taarten die toch al door vreemde tanden werden mishandeld, en dat enkel om met mezelf en met die vreemden daar op de scène een samenklank te bereiken, tot we allemaal, en dan nog zonder een greintje maatgevoel, elk op zijn eigen ritme, de werkelijkheid uitdagen, ik zeg in een harmonische terts met meneer H. hier: de werkelijkheid ontbieden. En waar heb ik die bestelbon nu toch gelegd? Om het even. De getuigen van mijn aanklacht tegen God en Goethe, mijn land, de regering, de dagbladen en de dag van

vandaag, zijn de respectievelijke personages, echter zonder hen te spelen en hen te willen zijn, omdat ze hen immers al zijn! Dus niet in de zin van een platte identificatie met iets, maar in de zin van een zin van iets! De zin loopt überhaupt door de acteur heen, de acteur is een filter, en door hem loopt zand door zand, een ander soort zand door het zand, water door water. En zo treden ze dan op, de dames en heren die de zin vergiftigen, ze zuipen uit mijn bron omdat ze moeten optreden. Van mij en van meneer de directeur die hier niet optreedt en niets te zeggen heeft. Dat zou toch het allerlaatste zijn! Schijn zijn! Daarmee zouden ze mij toch bedriegen! En dat ze de werkelijkheid uitbeelden, dat zou er bijna op neerkomen dat ze gaan lijken op hun eigen essentie, die echter moet lijken op wat ik hen voorschrijf. Duizend bommen en granaten: ook dat was weer verkeerd! Op het theater kan ieder zichzelf ontmoeten en toch achteloos aan zichzelf voorbijlopen omdat men zichzelf nog steeds niet hard genoeg tegen het lijf is gelopen. Ik geloof dat het theater de enige plaats is waar dat mogelijk is. Ik ben de uitdaging, maar het hangt van iedereen afzonderlijk af of men die uitdaging ook aanneemt of mij op zijn beurt de handschoen toewerpt, die nog de vorm van de hand, van de vingers heeft bewaard. En zo belanden we weer bij het kleed: we zijn in een gerechtszaal, een van moord betichte speelt dat hij die handschoen niet kan aantrekken, hoewel de handschoen schreeuwt en tiert dat hij die hand al kent, dat hij haar al eens overwonnen heeft toen hij zich aan haar opdrong. Maar hij heeft haar niet geschapen. Hoe? De handschoen heeft de hand niet geschapen? Dat wil ik graag geloven, maar het staat wel vast dat de hand de handschoen gemaakt heeft door hem met leven te vullen, enkel en alleen om daarna het leven weer te doven, zo gemakkelijk als, ja, het uittrekken van een handschoen, geheel naar eigen believen. Op het theater - dank u insgelijks. De scène maakt de acteur niet, hoewel je dat bijna zou kunnen denken, de acteurs komen immers jammer genoeg meestal maar op het toneel omdat ze elders niet zo'n grote ruimte vinden waar ze de aandacht kunnen trekken. Ik stuur hen er dus naartoe om lotgevallen te spelen. Momentje, ik heb daarnet iets aan den lijve ondervonden waarmee ik het nog beter kan beschrijven: het belangrijkste op de wereld is natuurlijk de televisie, enkel daar verzamelen de dingen zich die werkelijk van tel zijn, zonder dat men zijn omgeving moet verlaten, want de omgeving komt binnen bij u thuis! Oerwouden, woestijnen, buitenaardse wezens, de Heer der Werelden in hoogsteigen persoon heeft blijkbaar de deur van deze plaats voor ons opengedaan, geen mens zou dat anders kunnen bedenken, en dan de val van de engelen: beeld onleesbaar, klank onhoorbaar slecht! Ik totaal verloren, en ik moet de hele tijd de antenne vasthouden om überhaupt nog iets te kunnen zien en horen. Ja, zien en horen, dat kan ik u beloven, vergaan mij van zodra ik de antenne weer loslaat! U begrijpt het nu? Goed.

Vergeet u het dan maar weer, want ik zeg het nu met heel andere woorden, opdat

u ziet wat het theater is. Daar is het namelijk precies zo of toch heel gelijkaardig, maar dat laat u natuurlijk koud: de acteurs scheppen de scène, en waar zij zijn, is ook de scène. Mooi vasthouden, die draad met de schepper waar dat allemaal doorheen vloeit! Het aanschijn is toch ook geen familie van de schijn, zelfs geen schoonfamilie. Iets kan er gemakkelijk als iets anders uitzien, maar daarom heeft het nog geen reden om zo te stralen! Mijn zaklamp lijkt, als de batterij leeg is, nog altijd te kunnen schijnen, ik neem haar in de hand maar o jee, stralen doet ze niet meer. Ik moet er eerst iets inschuiven, zoveel vreemde woorden, wat een gedoe, wat een karakters! Zo ook de acteur. Zo niet, meneer de acteur, mevrouw de actrice! Ook al bent u innerlijk opgeladen, u moet daarom nog lang niet schijn zijn. U bent weliswaar bekwaam om schijn te scheppen, maar om de een of andere reden doet u het vandaag niet. Dan haal ik mij een ander (m/v), we hebben er toch genoeg van uw soort! Ja, we hebben genoeg van u! Dus laad ik hem, de acteur, op met de uitdaging van mijn taal, meng er de onbetaalde eisen van ten minste tweehonderd andere auteurs onder die belangrijk waren en werkelijk geleefd hebben, ook al komen ze vandaag onwerkelijk over, en meng er tenslotte ook nog mijn eigen winkeldetectives onder, die onmiddellijk naast mij post vatten en niemand meer doorlaten; de acteur ontvangt een dringend verzoek dat intussen ook het mijne geworden is, ik heb immers ook de autoriteit van spookachtige huisgenoten, vreemden, geesten die ik geciteerd heb, op de blocnote, op het boodschappenlijstje gesmeerd en die dan op het lichaam van de acteur gedrukt. Zo, dat krijgt hij er nooit meer af, nu mag hij het theater verlaten en later weer binnenkomen, mijn stempel draagt hij. Wanneer hij ze nodig heeft, kan hij mijn eisen altijd van z'n eigen lichaam aflezen, van de plaatsen die ik bestempeld heb.

Techniek, lawaai maken alsjeblief! De toneelspeler voelt dat ik hem desnoods aan zijn haren uit het depot zal sleuren om bij mij boodschappen te komen doen, en wat doet hij? Wat doet hij om op zijn weg met het Tespiswagentje tussen de rekken toch weer zichzelf eens te kunnen tegenkomen, iets wat ik hem uitdrukkelijk verboden heb? Hij mag voor mijn part iedereen, ja zelfs zijn hond Bobby tegenkomen, maar niet zichzelf. Hij moet mijn eis aanhoren en tegelijkertijd moet hij hem kunnen negeren om iemand te worden die zelf eisen stelt. En toevallig zijn dat dan ook de mijne, diegene die ik toch al de hele tijd bedoelde! Bravo! Nu heeft hij het juist gedaan. Nu heeft hij het gesnapt. Hij is nu ik, maar zonder daaraan vast te houden en ook zonder eraan vast te houden diegene te zijn die hij moet spelen. Hij mag überhaupt niet vasthoudend zijn maar bestuurbaar, op elk moment. Ik houd zijn stuurknuppel vast, die uiteindelijk toch altijd opnieuw mij alleen zal slaan. Hij kan niet zo gemakkelijk een ander worden, maar hij kan een ander zijn! Echter ook weer niet helemaal diegene die hij moet spelen maar iemand die hij scheidt, die hij uit de bescherming van zijn lichaam te voorschijn trekt, niet iets half en in geen geval,

alsjeblijft!, al helemaal niet iets volledig. Niet zichzelf te voorschijn halen alsjeblijft en ook niet iemand anders. In het Ergens blijven hangen, maar geen kapstok hebben om hem aan de muur te hangen zodat hij een vaste plaats krijgt van waar het weke van zijn vlees naar beneden bungelt. Tot hij weer te voorschijn mag komen, wat ook een soort schijn is maar tegelijk ook werkelijk. Gevaarlijk. Voor iedereen. Klaar om uit het pakje gehaald te worden. Onbeveiligd maar gestuurd. In mijn pennentrekken vastgelegd tot hij te voorschijn komt, op die tracés ontspoord, in het woud te pletter stort, en als een heel ander iemand weer opdaagt. Ik houd mijn licht omhoog om hem met het schijnsel achterna te gaan maar nu is hij voorgoed weg, of ik het nu wil of niet.

Uit: Daniela Bartens & Paul Pechmann (Hrsg.), *Elfriede Jelinek. Die internationale Rezeption*, Graz/Wien: Droschl, 1997.

Vertaling: Inge Arteel.

© Literaturverlag Droschl.